

Estetik överallt

Estetiska värden och värderingar i
landskapsarkitekturtävlingen Falköpings
stadskärna

Jakob Ekelund

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Estetik överallt. Estetiska värden och värderingar i landskapsarkitekturtävlingen Falköpings stadskärna

*Aesthetics everywhere. Aesthetic values in the landscape architecture competition
Falköpings stadskärna*

Jakob Ekelund

Handledare: Vera Vicenzotti, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator: Malin Eriksson, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod: EX0861
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: Jakob Ekelund
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se/>

Nyckelord: estetik, värde, värdering, landskapsarkitektur, arkitekturtävlingar, Falköping

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

- <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag ger härmed min tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Detta arbete undersöker vilken roll estetik spelar i landskapsarkitekturtävlingen *Falköpings stadskärna* arrangerad av Falköpings kommun 2021. Med bakgrund i en olikhet mellan estetikens roll inom landskapsarkitekturens forskning och profession diskuteras estetikens roll inom professionen genom att undersöka vilka värden och värderingar som förekommer i juryutlåtandet till tävlingen samt hur juryn använder estetiska värden och värderingar i bedömningen.

Värden och värderingar delades in i tre kategorier, estetiska, sociala och miljömässiga och presenteras i en tabell, för att kunna jämföra förekomsten av dem. De estetiska fördjupades med utförligare beskrivningar utifrån Zangwills indelning i estetiska och icke-estetiska egenskaper samt Meyers teori om skönhets påverkan på hållbarhet inom landskapsarkitektur.

Resultatet visar att estetiska värden och värderingar förekom i både kriterierna för tävlingen och i bedömningen av tävlingsförslagen, att de estetiska värdena och värderingarna förekom under bedömningen av alla kriterier samt att estetiska värden och värderingar förekom i samma utsträckning för alla förslagen oavsett om det var det vinnande eller ej. Diskussionen rör bland annat estetikens centrala roll i tävlingen och den bakomliggande värderingen om nutida utformning.

Förutsatt att arkitekturtävlingar har en central roll för professionen, samt att tävlingen *Falköpings stadskärna* är en paradigmatisktävling, tyder resultaten på en central roll för estetik i professionen. Med bakgrund i detta lyfts frågan: om estetik inte också borde få en mer central roll inom landskapsforskning.

Nyckelord: estetik, värde, värdering, landskapsarkitektur, arkitekturtävlingar, Falköping

Abstract

This bachelor thesis examines the role of aesthetics in the landscape architecture competition of *Falköpings stadskärna*, arranged by Falköping municipality in 2021. Based on the difference between the role of aesthetics in the research and profession of landscape architecture the role of aesthetics in the profession is discussed by studying what values the jury addresses as well as how they use aesthetic values in their summary of the competition process.

The values are ordered in three categories, aesthetic, social and environmental and presented in a table, in order to be able to compare how the values are featured. The aesthetic values were defined and described using Zangwill's aesthetic and non-aesthetic properties and Meyer's theory about the effect of beauty on sustainability in landscape architecture.

The results show that aesthetic values are featured in both the criteria of the competition and the evaluation of the competition entries, that aesthetic values are featured in the evaluation of all the criteria as well as that the aesthetics values are featured in the entries to the same extent regardless of whether it was the winning entry or not. The discussion mentions among other topics the central role of aesthetics in the competition as well as the underlying value of a modern design.

This indicates a central role for aesthetics in landscape architecture, to the extent that architecture competitions have a central role in the profession and that the competition *Falköpings stadskärna* is a paradigmatic case. Based on this reasoning a question of whether aesthetics should not also have a more central role in landscape research.

Keywords: aesthetics, values, landscape architecture, architecture competition, Falköping

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	6
1 Inledning	7
1.1 Syfte och frågeställning.....	8
1.2 Om tävlingar i Sverige.....	8
1.3 Val av tävlingen <i>Falköpings stadskärna</i>	10
2 Teorier: Thompson, Zangwill och Meyer	11
2.1 Thompsons tre värdekategorier	12
2.2 Zangwill och landskapsarkitektur	13
2.3 Meyer, skönhet och hållbarhet.....	14
3 Metod.....	15
3.1 Tabellerna	15
3.2 Metodkritik.....	16
4 Värden och värderingar i juryutlåtandet.....	17
4.1 Kvantitativ jämförelse av värden	17
4.2 Estetiska värden.....	18
4.3 Återknytning till kvantitativ jämförelse	20
5 Teman i användning av estetik.....	21
5.1 Nutida utformning – vinnarens estetiska uttryck	21
5.2 Var estetiska värden och värderingar förekommer.....	22
5.3 Hur valet motiveras med estetik.....	23
5.4 Tävlingen och berättelse	23
5.5 Estetiska egenskaper och påverkan	24
6 Avslutning.....	26
Referenser.....	27

Tabellförteckning

Tabell 1 – förekomst av värden i juryutlåtandet.	17
Tabell 2 – förekomst av värden som faktor mellan antal ord och citat.....	18

1 Inledning

Skönhet har betydelse för människors förhållande till hållbara miljöer, och alltså betydelse för omställningen till ett hållbart samhälle (Meyer 2008). Samtidigt menar Susan Herrington (2016), professor inom landskapsarkitektur, att skönhet varit ett frånvarande ämne inom landskapsforskning sedan andra halvan av 1900-talet. Å andra sidan visar Ian Thompsons (2000b) intervjustudie med yrkesverksamma landskapsarkitekter att den estetiska dimensionen är av intresse inom professionen. Frånvaron inom forskning känns då underlig. Därför kommer detta arbete fokusera på estetikens roll inom landskapsarkitekturens profession.

När det kommer till att undersöka olika aspekter inom landskapsarkitektur är arkitekturtävlingar intressanta på grund av dess starka ställning inom professionen (Tostrup 1999; Svensson 2008). I sin licentiatavhandling skriver Charlotte Svensson (2008) att den visuella retoriken har stor betydelse för tävlingar samt att estetik, som har att göra med gestaltningens tänkta uttryck och upplevelse, och visuell retorik, som har att göra med förslagets visuella presentation, är sammanlänkade. Elizabeth Tostrup (1999:22) instämmer och beskriver vidare den komplexa relationen som den visuella representationen i arkitekturtävlingar ger upphov till. ”Competition projects are not working drawings but simplified provisional proposals intended to outline a credible figuration [...]” (ibid).

För att övertyga är förslagen starkt beroende av estetik och med tanke på denna komplexa relation blir det intressant att fråga sig hur estetik används i bedömningsarbetet av juryn. Med grund i detta och eftersom det är metodologiskt smidigt att granska juryns process genom det juryutlåtande som skrivs för att sammanfatta bedömningsprocessen kommer detta arbete att fokusera på en arkitekturtävling och hur juryn bedömer gestaltungsförslagen. Dessutom skriver Svensson (2008) att det forskats förhållandevis lite på arkitekturtävlingar ur ett samtida perspektiv vilket ger ytterligare vetenskaplig relevans för ett arbete som granskar en tävling.

För metoden användes Ian Thompsons (2000a) tre värdekategorier för landskapsvärden, estetiska, sociala och miljömässiga, som ett ramverk för att kategorisera värden i ett juryutlåtande till en landskapsarkitekturtävling. Genom granskningen landar arbetet i en diskussion om vilken roll estetikens spelar i bedömningen av tävlingsförslaget och i professionen.

1.1 Syfte och frågeställning

Arbetets syfte är att undersöka och diskutera estetikens roll i professionen genom att fråga: Hur används estetiska värden och värderingar i juryns bedömning av tävlingen *Falköpings stadskärna*?

1.2 Om tävlingar i Sverige

Denna undersökning kräver först och främst att en specifik tävling väljs, vilket kommer göras under nästa rubrik, men innan det presenteras lite kontext till arkitekturtävlingar i Sverige. Följaktligen kommer nedanstående lite bakgrund, främst utifrån Svensson (2008), och under nästa rubrik argumenteras för valet av tävlingen *Falköpings stadskärna*, anordnad av Falköpings kommun, avgjord 2021.

Kommunen har planmonopol i Sverige och har på så sätt stort ansvar för hur vårt samhälle formas (Boverket 2020). Att planera goda städer är ett komplext arbete som styrs av lagen om offentlig upphandling som bland annat säger att leverantörer ska konkurrera på samma villkor (SFS 2016:1145 4 kap.). Då framför Sveriges Arkitekter (u.å.) fördelarna med tävlingsformen för att upphandla projekt som är en godkänd form enligt lagen om upphandling (SFS 2016:1145 18 kap.). Påståendet om fördelarna stämmer kommer inte att granskas i arbetet, utgångspunkten är att tävlingsformen är vanligt förekommande och att det i sig motiverar granskning.

Svensson (2008) pekar ut tre aktörgrupper i arkitektävlingar: de tävlande, arrangören och arkitektorganisationen. Hon förklarar att de tävlande är arkitekterna som deltar i tävlingen och arrangören är de som utlyser tävlingen samt definierar kriterierna. Arkitektorganisationen är i den svenska kontexten Sveriges Arkitekter vilka bland annat bistår processen genom att utse oberoende arkitekter till juryn som i övrigt består av företrädare från arrangören och andra sakkunniga (Sveriges Arkitekter u.å.). Juryn innehåller på så vis blandade professioner och erfarenheter, vilket många arrangörer enligt Sveriges Arkitekter (u.å.) framhåller som en styrka för bedömningen.

Svensson (2008) definierar juryns huvuduppgift som att bedöma förslagets arkitektoniska kvalitet i kontrast mot bedömning av mätbara egenskaper. Hon menar att medan de mätbara egenskaperna kan bedömas av externa experter så är det just bedömning av arkitekturens upplevelse som juryn hanterar.

Som exempel på ett syfte utanför denna huvuduppgift tar hon upp ett fenomen som hon benämner som *Bilbaoeffekten*, och som hon menar förekommer i båda tävlingarna som hon granskade (Svensson 2008:33). Effekten handlar om marknadsföringspotentialen som arkitekturtävlingar har (ibid). Namnet syftar till Guggenheimmuseet i Bilbao som ett exempel på ett extraordinärt arkitektoniskt projekt som fungerat som marknadsföring för staden.

Vidare skriver Svensson (2008) om tävlingarnas kriterier för bedömningen. Dessa skapar en gemensam utgångspunkt för de tävlande och för bedömning av dem (ibid). Baserat på intervjuer med arkitekter samt ett vägledande PM från Sveriges Arkitekter identifierar Svensson (2008) en samling grundkriterier som stämmer överens med nio andra tävlingars kriterier (ibid:26). Dessa grundkriterier är: "Nyhetsvärde, Bärande idé, Helhetslösning, Utvecklingsbarhet, Struktur och skala, Utnyttjande, Genomförbarhet, Flexibilitet, Funktioner, Miljömässiga/ekologiska aspekter, Ekonomi, Etappindelning och Säkerhet." (ibid:26) De kommer användas senare för att argumentera för tävlingens relevans som ett paradigmiskt fall.

I och med att arbetet undersökte en tävling på en plats har det liknelser med en fallstudie även om en sådan studies fulla bredd inte kommer uppnås inom ramen för arbetet. Motiveringen för valet tog därför inspiration från Flyvbjergs (2006) tankar kring val av plats för fallstudier. Han definierar några typer av fall och vad valet av dem kan innebära för forskningen. Från extremfall som är bra för att finna ny kunskap inom området till vad han benämner som paradigmatiska fall som är passande för att utveckla diskursen inom området som fallet berör eftersom det hanterar de vanliga förhållandena för området (Flyvbjerg 2006:230). Att granska estetikens roll i professionen är ett brett område och därför valdes just en tävling som uppfattades som paradigmatiske, med förhoppningen att den genom att återspegla de typiska kriterierna skulle ge kunskap om de typiska förhållandena inom denna del av professionen.

Samtidigt trycker Flyvbjerg (2006:228) på att falsifiering är effektivt även inom fallstudier genom att välja de fall som är minst troliga att ge det tänkta resultatet. I detta arbetes fall skulle det kunna innebära att en tävling som ansågs vara minst trolig att ta hänsyn till estetik granskas, och om estetik togs hänsyn till där skulle det troligtvis göras i alla tävlingar där det var mer troligt att det förekom. Tävlingen som valdes syftar till att gestalta centrala delar av en stad, där estetik, åtminstone visuell, rimligtvis skulle vara i fokus medan ett angreppssätt utifrån falsifiering snarare skulle välja en tävling där gestaltningens fokus var något annat, exempelvis miljömässiga värden. En sådan tävling var dock svår att hitta så istället valdes ett paradigmiskt fall som också kan underbyggas av att Tostrup (1999) och Svensson (2008) menar att estetik har plats i genomsnittliga tävlingar genom deras beskrivning av relationen mellan förslagets estetik och visuella retorik.

Följande kriterier användes för att hitta tävlingen som ska analyseras i detta arbete. Det ska vara en tävling (1) vars kriterier liknar Svenssons (2008) grundkriterier för att vara ett paradigmiskt fall, (2) som genomförts i Sverige och (3) inom landskapsarkitektur, eftersom det är den kontexten som ska undersökas.

1.3 Val av tävlingen *Falköpings stadskärna*

2021 utlyste arrangören Falköpings kommun en tävling om gestaltning av stadskärnan som innefattade det centrala torget, ett parkområde vid kyrkan intill, tre entréplatser till stadskärnan samt kopplingen mellan torget och parken.

Jury till tävlingen bestod av kommunens kommunalråd, oppositionsråd, stadsbyggnadschef, gatuchef, näringslivschef, kultur- och fritidschef, fastighetschef på Svenska kyrkan Falköping, kommunarkitekten och två landskapsarkitekter utsedda av Sveriges arkitekter (Falköpings kommun 2021:9). Detta är i linje med vad Sveriges Arkitekter (u.å.) skriver om typisk jury sammansättning i arkitekturtävlingar vilket bidrar till att tävlingen ses som ett paradigmiskt fall.

Tävlingen började med en öppen prekvalificering, vilket är i linje med lagen om offentlig upphandling, utifrån vilken fyra tävlingsdeltagare valdes ut av en urvalsgrupp bestående av tjänstepersoner från flera kommuner (Falköpings kommun 2021:5). Efter tävlingens slut skrevs ett juryutlåtande för att sammanfatta juryns bedömning och beslut. Det är uppdelat i en del där kriterierna för bedömningen presenteras och bedömningsarbetet diskuteras. Efter följer en del där juryns bedömning av varje förslag presenteras var för sig och där kriterierna utgör rubriker under vilka förslagen bedöms.

Kriterierna i Falköpings tävling formulerades som följer: ”Tävlingsbidragen bedömdes utifrån de fyra kriterierna gestaltning, funktion och organisation, hållbarhet samt utvecklingsbarhet.” (Falköpings kommun 2021:5)

Om vi jämför dessa kriterier med Svenssons (2008) grundkriterier finns många likheter. Funktion och utvecklingsbarhet förekommer i båda. Hållbarhet i Falköpings kriterier definieras som social hållbarhet och kan därför inte likställas helt med någon av Svenssons grundkriterier (Falköpings kommun 2021:5). Eftersom det är ett brett område skulle det kunna handla om flera grundkriterier av Svenssons (2008) grundkriterier såsom säkerhet baserat på att säkerhet är grundläggande för social hållbarhet, utnyttjande, funktioner och flexibilitet baserat på programmeringen av ytor.

Organisation är mer svårtolkat men står tillsammans med funktion och förklaras vidare i Falköpings tävling som att det har att göra med ”[h]ur väl förslaget fungerar avseende orienterbarhet, tillgänglighet och flöden.” (Falköpings kommun 2021:5) Det kan handla dels om platsens säkerhet, dels om struktur och skala. Kriteriet gestaltning förklaras i Falköpings tävling som bland annat ”[h]ur väl förslaget: har ett relevant och tydligt koncept som genomsyrar hela förslaget” (Falköpings kommun 2021:5) vilket kopplar an till Svenssons (2008) bärande idé.

Genom denna jämförelse kan det konstateras att tävlingen liknar andra vilket gör den lämplig för analys utifrån att se den som ett *paradigmatiskt fall* enligt Flyvbjerg (2006:230).

2 Teorier: Thompson, Zangwill och Meyer

Metoden för detta arbete bestod av ett systematiserande av tolkade värden och värderingar från juryutlåtandet till tävlingen *Falköpings stadskärna* utifrån tre teorier. Innan metodbeskrivningen kommer i detta avsnitt en beskrivning av teorierna och hur de används i arbetet. Innan kommer en kort förklaring av begreppet teori i arbetet och definition av begreppen värde och värdering.

Thompson (2017) skriver att teori inom landskapsarkitektur är ett svårt ord på grund av dess relation till de tre stora områdena inom akademien: naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora. Inom dessa områden finns en skillnad i definitionen av teori (Thompson 2017:40). Medan den naturvetenskapliga traditionen bygger på en modell där en hypotes utsätts för motbevisande experiment tills den kan bekräftas som teori är teori inom samhällsvetenskap och humaniora snarare ett verktyg eller ramverk för att förstå fenomen (Thompson 2017:41–49). Detta arbete kommer ta samhällsvetenskaps och humanioras perspektiv på teori där det är Thompsons (2000a) tre värdekategorier, samt en fördjupning av estetik utifrån Zangwill (2007) och Meyer (2008), som utgör ramverket.

Nick Zangwill (2007) ger en definition av konst som utgår från den estetiska upplevelsen och som ger utrymme för landskapsarkitektur att definieras som konst. Hans konstdefinition kommer användas i arbetet främst för dess förklaring av vad som skapar den estetiska upplevelsen. Elizabeth Meyer (2008) skriver om andra aspekter av den estetiska upplevelsen då hon som tidigare nämnt skriver om dess betydelse för omställningen till ett hållbart samhälle. I arbetet används detta som utgångspunkt för estetikens påverkan på andra funktioner.

Efter detta om teorierna ska nu värde och värdering definieras. Definitionen för värde utgår i detta arbete från en värdesubjektivistisk utgångspunkt, likt det som Marta de la Torre (2013) menar när hon definierar värden hos kulturarv. Något har ett värde eftersom människan tillskriver det, inte för att det finns inneboende i detta något (de la Torre 2013:159). I detta fall är detta ”något” landskap, som är ett av flera exempel på kulturarv som inkluderas enligt de la Torres (2013) definition. Värdering används i detta arbete som de bakomliggande anledningarna till att någon identifierar vissa värden. I arbetets kontext kan värden kopplas till bedömningarna av förslagen i juryutlåtandet genom att juryn tar upp olika värden hos förslagen. Värdering kan i arbetet kopplas till kriterierna som förslagen bedömdes efter eftersom dessa är utgångspunkten för bedömningen.

2.1 Thompsons tre värdekategorier

Arbetet utgår som tidigare nämnt från Thompsons (2000a) värdekategorier. Han delar in värden relaterade till landskap i tre områden: ”Social, aesthetic, environmental” (Thompson 2000a:206). Detta arbete kommer utgå från denna indelning av värden för att systematisera de som tas upp i juryutlåtandet för tävlingen *Falköpings stadskärna*. Genom att kvantifiera och sortera in de värden och värderingar som hittas i en tabell är målet att jämföra i vilken utsträckning estetiska värden och värderingar används för att bedöma förslagen jämfört med värden och värderingar grundade i sociala och miljömässiga aspekter. Thompson (2000a) använder engelskans *values* vilket på svenska kan betyda både värden och värderingar och därför används båda begreppen i arbetet. Nedan avhandlas kort hur dessa värden och värderingar beskrivs av Thompson (2000a).

Sociala värden och värderingar beskriver Thompson (2000a) som att ha att göra med påverkan av landskapsarkitekturen på sociala förhållanden, dess samhälleliga påverkan. Han relaterar det bland annat till diskurser om att använda medborgardialog i gestaltningsprocessen eller ett empatiskt tillvägagångssätt (Thompson 2000b).

Estetiska värden och värderingar beskrivs först och främst med landskapsarkitekturens koppling till konsten (Thompson 2000a). Han relaterar dem till diskurser om tankar kring att förbättra landskap och landskapsarkitekturens roll i att mildra den visuella effekten av större landskapsförändringar (Thompson 2000b).

Miljömässiga värden och värderingar har att göra med landskapsarkitekturens relation till klimatförändringar. Han beskriver förloppet med den växande rollen för hållbarhetsaspekter inom landskapsarkitektur och relaterar det till debatt inom fältet kring den homocentriska eller ekocentriska världsbilden (Thompson 2000a, 2000b).

Thompson (2000a) värdekategorier används i detta arbete för att få ett ramverk att kategorisera värden och värderingar samt väga vilken tyngd olika värden och värderingar har i förhållande till varandra. Kategorierna relaterar till forskningsområden utanför landskapsarkitekturen. I syfte att avgränsa arbetet används den ovanstående definitionen av sociala och miljömässiga värden och estetiska värden fördjupas i arbetet enligt de två följande rubrikerna.

Värden och värderingar från juryutlåtandet kommer presenteras i en tabell för att kunna jämföras med ett kvantitativt fokus. De estetiska värdena och värderingarna kommer presenteras som ett mindre antal teman baserat på hur de används i juryutlåtandet. Sociala och miljömässiga kommer inte presenteras mer än som antal i tabellen.

Resultatet hade kunnat påverkats om andra teorier hade använts. Till exempel tas ingen hänsyn till ekonomiska värden i Thompsons (2000a) teori. I detta fall där estetiken är i fokus gjordes tolkningen att ekonomiska värden i princip inte skulle

bidra med mer än ännu ett värde att jämföra med i den kvantitativa jämförelsen. Tanken var därför att syftet och frågeställningen skulle uppfyllas oavsett vilka andra värden som undersöktes. Därför har de tre värdekategorierna använts som de är.

2.2 Zangwill och landskapsarkitektur

Estetik är ett stort ämne och ett begrepp som används inom flera områden där det får ”delvis besläktade betydelser” (NE u.å.a). Därför ska nedan definieras vad som menas med estetik i detta arbete.

Arbetet använder Zangwills (2007) definition av konst för att det är en definition som inte bygger på en uppdelning av finkonst och design vilket gör att landskapsarkitektur faller inom konstbegreppet (van Etteger et al. 2016). Arbetet tar också fasta på uppdelningen av konstens estetiska värde i estetiska och icke-estetiska egenskaper. Detta används som förhållningssätt till juryns sätt att beskriva förslagets estetik. Nedan förklaras egenskaperna mer utförligt.

Med de estetiska egenskaperna menar Zangwill (2007) sådant som skönhet, fulhet eller elegans (Zangwill 2007:37). Ungefär den upplevelse som uppnås med en gestaltning. Med de icke-estetiska åsyftar han de egenskaper som går att mäta såsom fysiska egenskaper som form, samt semantiska och representationella (Zangwill 2007:37). Han utgår från att det är genom beroendeförhållandet mellan icke-estetiska och estetiska egenskaper som konsten får sina estetiska värden. Då han utvecklar teorin anger han fler kriterier för definitionen av konst men för detta arbete är den största behållningen just att definiera landskapsarkitektur som konst för uppdelningen i och beroendeförhållandet mellan icke-estetiska och estetiska egenskaper, därför förklaras inte teorin vidare.

Med Zangwills (2007) uppdelning i estetiska egenskaper, i detta arbete oftast upplevelsen, och icke-estetiska egenskaper, i detta arbete oftast de ingående delarna, är förhoppningen att få en bild av vad i förslagen som juryn uppfattar är viktigt för förslagets estetik – hur de använder egenskaperna för bedömning.

Med en annan tolkning av estetik hade resultatet kunnat påverkas. Många estetiska värden och värderingar i resultatet tolkades från citat som är beskrivande av icke-estetiska egenskaper och då hade en tolkning baserad på en teori med mindre fokus på motsvarande icke-estetiska egenskaper än Zangwills (2007) kunnat ge färre estetiska värden.

Enligt Rudi van Etteger, Ian Thompson och Vera Vicenzotti (2016) innebär att definiera landskapsarkitektur som konst utifrån Zangwills (2007) teori ett välbehövligt synsätt för landskapsarkitekturen för att relatera till de konstliknande aspekterna av disciplinen. Då ges den estetiska upplevelsen av landskapsarkitektur ett egenvärde. De exemplifierar det med: “A landscape-related example would be the pleasure we feel, for instance, if we contemplate a particular garden scene that

features, say, a red-leaved tree in autumn against a clear-blue sky and enjoy the sound of its leaves rustling in the wind.” (van Etteger et al. 2016:83)

Vidare menar van Etteger et al. (2016:90) att tanken med att definiera landskapsarkitektur som konst genom Zangwills teori inte är att skapa landskap som icke-funktionella konstverk utan snarare med estetikens funktion för andra landskapsfunktioner specifikt i åtanke. Därför kompletteras också denna teori med Meyer (2008) som skriver mer om estetikens påverkan på andra funktioner.

2.3 Meyer, skönhet och hållbarhet

Meyer (2008) har till skillnad från Zangwill (2007) ett fokus på att bredda definitionen av, i sitt fall, skönhet. Hon skriver att skönhet är en ofta bortglömd faktor när det kommer till att designa hållbara landskap där hon hävdar att skönheten har en kraft genom den inverkan landskapen kan få på människor. Hon skriver: “Designed landscapes need to be constructed human experiences as much as ecosystems. They need to move citizens to action.” (Meyer 2008:21) Hon fokuserar på skönhetens betydelse i landskapsarkitektur för att skapa ett hållbart samhälle men om detta accepteras går det också att hävda estetikens betydelse för andra funktioner i landskapet, vilket är vad detta arbete gör.

Senare skriver hon att “[t]he performance of a landscape’s appearance, and the experience of beauty, should have as much currency in debates about what a sustainable landscape might, and should, be as the performance of its ecological systems.” (Meyer 2008:21) Om både Herringtons (2016) påstående om att skönhet varit frånvarande inom landskapsforskning och Meyers (2008) teori stämmer är det av högsta relevans för att uppnå Sveriges klimatmål att undersöka hur professionen förhåller sig till estetik. I och med detta läggs även hållbarhetsdimensionen till den vetenskapliga relevansen för arbetet.

Användningen av Meyers (2008) teori som hävdar funktionen av estetiska värden, specifikt skönhet, kan i arbetet ha lett till fler tolkningar av överlappande värden och värderingar. Om ett annat teoretiskt perspektiv använts som inte påpekat estetikens betydelse för andra funktioner är det möjligt att resultatet inkluderat färre värden och värderingar då citat som beskriver andra sociala eller miljömässiga funktioner i landskapet istället tolkats till de värdekategorierna.

För att sammanfatta tar detta arbete utgångspunkt i att den estetiska upplevelsen har ett egenvärde, enligt Zangwill (2007), såväl som att estetikens har en påverkan på andra funktioner i landskapet enligt Meyer (2008).

3 Metod

Efter denna teoriomgång avhandlas nu metoden mer konkret. Först presenteras läsningens tillvägagångssätt, sedan hur tabellerna skapades för den kvantitativa jämförelsen och sist tas en del kritik mot metoden upp.

För att få en komplett bild av juryutlåtandet lästes det flera gånger med fokus på olika teman. Dessa teman var: Thompsons (2000a) tre värdekategorier, estetikens påverkan på andra funktioner i landskapet enligt Meyer (2008) samt estetiska och icke-estetiska egenskaper utifrån Zangwill (2007). Citat markerades som tydde på värden och värderingar samt användes för att stödja tolkningen av de övergripande teman för juryns användning av värden. Dessa teman motiveras också i arbetet då de presenteras för att öka arbetets transparens genom att visa hur citaten tolkats.

Juryutlåtandets bedömning är som sagt uppdelad i en del där de anger kriterierna för bedömningen samt diskuterar bedömningsarbetet i stora drag och efter det en del där de bedömer varje förslag för sig. Det var fyra förslag som bedömdes i tävlingen och de kommer i detta arbete benämnas som förslag 1, 2, 3 och 4, där förslag 1 var det vinnande förslaget. Att de refereras till som siffror och inte förslagens namn kommer av en vilja att skifta fokuset i arbetet från visuell estetik och visuell retorik till hur juryn har bedömt förslagets estetik i sitt utlåtande. Av samma anledning presenteras förslagen inte heller med någon utförligare beskrivning eller några bilder.

3.1 Tabellerna

Citaten som visade på värden och värderingar presenteras i en tabell för att underlätta en kvantitativ jämförelse. Två tabeller skapades: tabell 1 för att visa antal citat som förekom i hela utlåtandet samt under bedömningen av de olika förslagen och tabell 2 för att visa en jämförelse av hur många värden juryn tog upp jämfört med hur många ord som skrevs om respektive förslag. Siffrorna som visas i tabell 2 är en faktor mellan antal citat och antal ord i det avsnitt de förekom.

Det är inte helt tillförlitligt att arbeta med jämförelser av exakta siffror i detta fall som grundar sig i en subjektiv tolkning av ett annat material. Det kan ge ett missvisande exakt intryck, mer än vad materialet kan tänkas utgöra. I detta arbete används det för att möjliggöra en kvantitativ jämförelse om vilka värden som förekommer var och varför det kan tänkas skilja sig, samt vad det kan tänkas

innebära för valet av vinnare. Det fördjupar också den för övrigt kvalitativa jämförelsen.

3.2 Metodkritik

Metoden som går ut på att systematiskt sammanställa information och analysera den genom beskrivning faller under vad Deming och Swaffield (2011) benämner som "Descriptive Strategies" (ibid:65). De menar att sådana metoder är passande för inhämtande av kunskap gällande professionens praktik, vilket är vad detta arbete syftar till att göra (ibid:85). Författarna nämner fyra metoder inom området varav fallstudier och andrahandsbeskrivning (*secondary description* i original) är två som passar in på detta arbete. Fallstudier har redan talats om utifrån Flyvbjerg (2006) och lämnas därför okommenterat nu.

Andrahandsbeskrivning betyder att primärkällan är en beskrivning med en förstahandskälla som ursprungsmaterial (Deming & Swaffield 2011:71). Juryutlåtandet är en beskrivning av juryns process och motivering för vinnaren vilket gör det till en beskrivning i andra hand. Vidare skriver Deming och Swaffield (2011:72) att andrahandsbeskrivningar kan ha skapats för andra syften än analysens och inte är givna kategorier. På så sätt belyser de en särskild vikt av källkritik vid andrahandsbeskrivningar. Juryutlåtandet som är arbetets primärkälla har som syfte att beskriva bedömningsprocessen och argumentera för valet av vinnare. Arbetets syfte är just att granska juryns användning av värden och värderingar i denna process. Det innebär att syftet i sig är kritiskt mot primärkällan.

I och med arbetets grund i ett utförligt tolkningsarbete ligger en felkälla på författaren vars omdöme har tolkat vilka citat i utlåtandet som kännetecknar en värdering. Ett kritiskt förhållningssätt till detta har därför genomsyrat arbetet genom en kontinuerlig omtolkning av citaten som visar på värden och värderingar samt genom att inkludera citat i texten för att stödja och visa tolkningen.

Ett sätt att nyansera tolkningen av juryutlåtandet hade kunnat vara en parallell intervjustudie med personer inblandade i bedömningen eller en mer komplett fallstudie av tävlingen men båda dessa bedömdes för omfattande för arbetets tioveckorsgräns. Andra dokument relaterade till tävlingen hade också kunnat granskas, såsom tävlingsbidragen. Avgränsningen drogs vid juryutlåtandet eftersom det ska vara en återgivning av juryns bedömningsarbete. Ett påstående som hade kunnat granskas i en fallstudie.

4 Värden och värderingar i juryutlåtandet

Här redovisas materialet: de värden och värderingar som tolkats från juryutlåtandet. Första delen presenterar den kvantitativa undersökningen där identifierade värden och värderingar visas i en tabell med Thompsons tre värdekategorier. Sedan presenteras estetiska värden och värderingar sammanfattade under teman med utförligare tolkning.

4.1 Kvantitativ jämförelse av värden

Värden och värderingar visas här som antal citat som visade på värden och värderingar. Det innebär att liknande värden och värderingar förekommer flera gånger i tabellen. Antal presenteras för hela juryutlåtandet och separat per förslag för att kunna jämföra dem.

Tabell 1 – förekomst av värden i juryutlåtandet. Antal estetiska och sociala värden är nära likvärdiga men miljömässiga sticker ut med en fjärdedel av sociala värdenas antal. Markeringarna med överstrykning syftar på värden som sticker ut och som kommenteras nedan.

Del av juryutlåtandet	Estetiska värden	Sociala värden	Miljömässiga värden	Totalt värden	Antal ord
Hela	56	60	15	129	3796
Förslag 1	18	16	2	35	705
Förslag 2	8	8	2	18	386
Förslag 3	8	9	7	24	397
Förslag 4	9	12	3	24	372

De miljömässiga värdena sticker ut genom att förekomma i mindre utsträckning (se tab. 1). Till största del handlar de om antingen odling eller lokalt omhändertagande av dagvatten medan det finns en större spridning hos sociala och estetiska. Förslag 3 hade miljömässig hållbarhet som koncept vilket avspeglas i antal värden (se tab. 1) och gjorde att mer skrevs om miljömässiga värden. Att miljömässiga värden omnämns så lite i bedömningen visar att det inte var i fokus för juryn. Med endast en kvantitativ jämförelse skulle sociala värden kunna tolkas som deras främsta fokus (se tab. 1).

Juryn tar upp ungefär dubbelt så många estetiska värden under vinnarförslaget förslag 1 som under de övriga (se tab. 1). Samtidigt lägger de också närmare dubbelt så många ord på att beskriva det, därför kan det tänkas att om de gett lika mycket utrymme till de andra förslagen skulle de ha samma mängd estetiska värden. Därför

redovisas också en tabell nedan där värdena presenteras som en faktor av antal citat som tyder på värden och antal ord.

Tabell 2 – förekomst av värden som faktor mellan antal ord och antal citat som visar på värden. Faktorn av estetiska värden är nära likvärdigt mellan förslagen men avvikelser på sociala och miljömässiga är markerade. Markeringarna med överstrykning syftar på värden som sticker ut och som kommenteras nedan.

Del av juryutlåtandet	Estetiska värden	Sociala värden	Miljömässiga värden	Totalt värden
Hela	0.015	0.016	0.004	0.034
Förslag 1	0.025	0.022	0.003	0.051
Förslag 2	0.021	0.021	0.005	0.047
Förslag 3	0.020	0.023	0.017	0.061
Förslag 4	0.024	0.032	0.008	0.064

Utifrån denna tabell där värdena visas som en faktor mellan antal citat och antal ord skrivna om respektive förslag kan det konstateras att skillnaden i värden per ord inte är så stor mellan förslag 1 och de andra förslagen vad gäller estetiska värden (se tab. 2). Däremot sticker sociala värden ut under förslag 4 och miljömässiga faktorer under förslag 3 som en bra bit över andra (se tab. 2), vilket tolkas som att juryn nämnt mer om de värdena när de skrivit om de förslagen.

Att juryn använder fler ord för att beskriva förslag 1 kan tolkas som att de vill motivera vinsten. En sådan tolkning styrks av att de negativa egenskaperna hos förslag 1 beskrivs under fortsatt bearbetning, det ges utrymme för utveckling, medan de andra förslagen inte får detta utrymme då deras negativa egenskaper också beskrivs under andra rubriker.

4.2 Estetiska värden

Sammantaget en god estetisk utformning

Formuleringar som ”intressanta visuella och funktionella rumsliga samband” (Falköpings kommun 2021:5) och ”god gestaltning” (ibid) används i kriterierna vilket lämnar mycket tolkningsutrymme under bedömningsprocessen. De skriver bland annat att “[s]tadskärnan ska vara estetiskt tilltalande” (ibid:4).

Svensson (2008:31) skriver att kriterierna ofta är vagt formulerade för att fungera som en sorts indikation på arrangörens syfte med tävlingen. Således menar hon att de kan användas antingen för att hitta bra lösningar eller ”[...] för att i efterhand rättfärdiga professionella värderingar av tävlingsbidragen.” (ibid) Detta relaterar också till det Svensson (2008) skriver om juryns huvuduppgift: att de ska bedöma den arkitektoniska kvaliteten och här kan god gestaltning ses som en omskrivning av arkitektonisk kvalitet.

Konceptets vikt

Ett starkt koncept var ett vanligt förekommande estetiskt värde. Begreppet koncept förekommer 25 gånger i juryutlåtandet, dels i fördjupningen av bedömningskriterierna, dels i bedömningen av förslagen. I kriterierna skriver juryn att det ska vara ett ”relevant och tydligt koncept” (Falköpings kommun 2021:7) och att de bedömer ”[h]ur väl bidragen har en helhet och robus[t] koncept” (ibid). Konceptet är idén bakom gestaltningen.

Juryn tar upp gestaltning tillsammans med koncept bland annat när de skriver: “Bidraget har ett starkt arkitektoniskt gestaltningskoncept och tillvaratagande av platsens kulturmiljö och historia.” (ibid:14). Detta tolkas som att de även under bedömningsprocessen värdesatt konceptet.

Samtidigt efterfrågar juryn en flexibel gestaltning som kan förändras med årstiderna och tillåta en variation av evenemang vilket sätter ramar för konceptet. Detta kan ses som en anpassning till platsen som ska skapas, ett centralt stadstorg som kan innebära krav på varierad funktionalitet.

Estetikens påverkan på de kulturhistoriska värdena på platsen

Under kriteriet gestaltning skriver juryn att förslaget ska tillvarata platsens kulturhistoriska värden. Detta återkommer flera gånger under bedömningen och den estetiska utformningen kopplas till platsidentitet. Vid bedömning av förslag 1 under fortsatt bearbetning skriver de: “Material och markbeläggningen generellt men även specifikt i kyrkparken bör beaktas så att de samspelar och förstärker stadens kulturhistoria och identitet.” (Falköpings kommun 2021:12) De lyfter vikten av markbeläggningen för stadens kulturhistoria och identitet, och kopplar således dessa till estetik.

Juryn påpekar flera gånger vikten av att förslaget ska passa in på platsen, dels i den historiska kontexten, dels i det visuella sammanhanget. Bland annat då de skriver att “[k]yrkparken ska upplevas som en del av stadskärnan” (ibid:4), vilket tolkas som en bedömning av huruvida förslaget passar in bland befintliga värden.

Estetikens påverkan på andra funktioner

Mycket av de estetiska värdena som kommer upp i juryutlåtandet gör det i form av bedömningar av estetikens påverkan på andra faktorer, förstärkning eller försvagning, såsom då juryn bedömer gestaltningens förmåga att bjuda in besökare: “En av bidragets styrkor är entréernas gestaltning som tydligt markerar var stadskärnan börjar och bjuder in besökare.” (Falköpings kommun 2021:12)

Juryns tolkning visas också då de skriver: “Torgets upplevda stora skala och avlånga form hanteras med en bård av tillgänglig beläggning runt torgytan och genom att träd, planteringar och möblering skapar nya platser med mer intim skala längs kortsidorna.” (ibid:12). Det de skriver om den intima skalan som bildas tolkas som att åsyfta de sociala värden som skapas genom den estetiska upplevelsen.

Variierande bedömning av icke-estetiska och estetiska egenskaper

Juryn beskriver icke-estetiska egenskaper med varierande grad av bedömning. Ren beskrivning kan tyda på en värdering av den estetiska upplevelsen eftersom ingen övrig påverkan tas upp. En stor del av bedömningen består av ren beskrivning vilket gör att det kan vara intressant att resonera kring vilka aspekter de väljer att ta upp och inte.

De skriver till exempel: "Utifrån analysen föreslås en sammanhängande markbeläggning bestående av smågatsten som återfinns i stadskärnans alla delar." (Falköpings kommun 2021:14) När de gör det så tar de upp smågatstenen och en bedömning av det, att det förekommer i alla stadskärnans delar, men juryn stannar också där och skriver inte ut vad konsekvenserna av det kan bli – att det blir en sammanhållande gestaltning, vilket efterfrågas i kriterierna.

Juryn gör en tydligare bedömning när de skriver: "Det är positivt att Malta Johanna lyfts fram samtidigt som fasaderna på Stora torgets nord och sydsida hålls fria och får möjlighet att samspela." (ibid:12). De belyser då det positiva med att fokus hamnar på statyn Malta Johanna och fasaderna, vilket är ett tydligt ställningstagande vad gäller torgets estetiska uttryck.

Juryn beskriver estetiska egenskaper på liknande vis. Exempelvis då de beskriver vilken atmosfär olika rum kommer att ha: "Kyrkparken får en lugn yta med plats för eftertanke och meditation samt en mer aktiv plats med utrymme för en lekplats." (ibid:12) Det kan visa på en värdering av den estetiska upplevelsen om en beskrivning av den hypotetiska miljön är ett sätt att förstå den.

4.3 Återknytning till kvantitativ jämförelse

För att fortsätta på det kvantitativa spåret kring de estetiska värdena så refereras värdet *Estetikens påverkan på andra funktioner* till flest gånger medan *Sammantaget en god estetisk utformning* är ett av de värden som refereras till först gånger vilket skulle kunna tolkas som att funktionell estetik är juryns fokus och god gestaltning hamnar långt ner på listan.

Det kan dock ge en missvisande tolkning eftersom det även kan bero på att förslagets lösningar haft stort fokus på estetikens funktion för andra faktorer, eller varierade lösningar för det, vilket gjort att juryn tagit upp det i större utsträckning. Att något tas upp i liten utsträckning kan vara svårt att tolka som något annat än att det inte riktigt varit i fokus men just god gestaltning är lite mer komplext eftersom begreppet som tidigare nämnt relaterar till juryns huvuduppgift, det kan således tolkas som många andra värden. På så vis kan det finnas med i bedömningen utan att direkt omnämnas.

Med resultaten presenterade följer nu analysen som varvas med diskussionen.

5 Teman i användning av estetik

Bedömningen av estetik i arkitekturtävlingen *Falköpings stadskärna* tar sig uttryck på två sätt: i kriterierna, som kan ses som juryns uttalade värderingar för tävlingen och i bedömningen av förslagen, som kan ses som de värden de pekar ut och som rimligtvis bör återspegla de uttalade värderingarna. I detta avsnitt ligger fokus på kriterierna och nästa på hur juryn bedömer förslagen.

I tävlingen *Falköpings stadskärnas* fall är det två kriterier som direkt berör estetik: gestaltning och utvecklingsbarhet. Gestaltning definieras i kriterierna som att handla om förslagens koncept, platsens kontext med dess kulturhistoria och att skapa en stimulerande miljö med ”intressanta visuella samband.” (Falköpings kommun 2021:5) Utvecklingsbarhet berör också estetiska aspekter i kriterierna genom att konceptet ska vara ”tillräckligt starkt och robust [...] för att kunna utvecklas vid en fortsatt process och ta vidare till en god gestaltning.” (ibid) Detta visar en konkret användning av koncept vid bedömning, att juryn får möjlighet att välja bort förslag baserat på konceptet. Samtidigt används begreppet *god gestaltning* som ett mål, vilket som Svensson (2008) menar är i linje med juryns huvuduppgift: att bedöma arkitektonisk kvalitet.

Under syfte och mål skriver juryn desto mer om estetiska värden och gestaltningen. Där definierar de flera mål kopplade till gestaltningens estetik. Bland annat att ”[s]tadskärnan ska knyta samman de kulturhistoriska och karaktäristiska värdena med nutid och framtid” (Falköpings kommun 2021:4). De kulturhistoriska och karaktäristiska värdena kan tydligt motiveras i dialogprocessen men inte att de ska knytas samman med nutid och framtid.

5.1 Nutida utformning – vinnarens estetiska uttryck

Vid läsning av dialogprocessens sammanställningen framstår önskan att behålla en historisk koppling som central hos de tillfrågade, men åsikterna om en modern utformning är mer delad (Falköpings kommun u.å.). Historia tas upp många gånger och modernitet lyfts som både önskvärt och icke önskvärt (ibid). Frågan blir då var kriteriet (eller värderingen) om en nutida utformning grundar sig i, om inte hos medborgarna.

Mer otydliga estetiska värden som att det ska vara vackert och inbjudande, vilket liknar begreppet god gestaltning, dyker upp i stor utsträckning. Det kan helt enkelt vara så att en nutida utformning är anordnarens tolkning av vad som utgör en god gestaltning men är svårt att undersöka med denna metod därför kommer detta spår att lämnas efter ett avslutande resonemang.

Ett sätt att tolka nutida utformning som kriterium är att värderingen grundas ideologiskt. Svensson (2008:29) skriver att arkitekturtävlingar återspeglar samtidens kontext. Tostrup (1999:40) instämmer med detta och tar i sin avhandling upp att tilltro till framsteg historiskt sett har haft stor påverkan på estetiken i arkitekturtävlingar samt, menar hon, fått en permanent ställning i västvärlden. Enligt en ideologi som premierar framsteg, och således modern estetik, är nutida utformning ett oproblematiskt kriterium till tävlingen. En sådan bakomliggande värdering skulle kunna vara anledningen till kriteriet, men det kan inte bekräftas av detta arbete. Det skulle därför kunna vara en intressant fråga för vidare forskning.

5.2 Var estetiska värden och värderingar förekommer

Även om det som sagt endast är två kriterier som berör estetik direkt så förekommer det i bedömningen under alla rubriker, men där rubriken hållbarhet sticker ut eftersom estetiska värden endast förekommer en gång under den rubriken vid bedömningen. Detta sker vid bedömning av förslag 3 då juryn bedömer hur den ytliga dagvattenhanteringen kan uppfattas som skräpig, en estetisk bedömning av visuell karaktär. (Falköpings kommun 2021:15).

Bedömningen av estetiken hade olika karaktär vid bedömning av de olika kriterierna. Under Funktion och organisation handlade bedömningarna ofta om estetikens påverkan på den visuella sammanhållningen och orienterbarheten på platsen. Under utvecklingsbarhet handlade bedömningen mest om konceptet, huruvida det var starkt nog för att kunna utvecklas vidare. Även under gestaltning återfanns koncept som ett kriterium och bedömdes, men fokus under bedömningen av gestaltning låg mer på de icke-estetiska egenskaperna för att beskriva hur förslaget lyckades uppfylla de andra två kriterierna under gestaltning. Argument användes om estetik under i princip alla kriterier även om det alltså fanns två kriterier som uttryckligen handlade om estetiken. Med tanke på att estetiska värden förekommer genomgående i hela utlåtandet, och som kriterier för tävlingen kan det alltså konstateras att estetik är ett centralt värde för tävlingen.

Samtidigt är det intressant att fundera över det omvända, varför de estetiska värdena inte så att säga håller sig under en rubrik vid bedömningen. Sociala värden förekommer också under många rubriker men miljömässiga värden förekom endast under sin rubrik. Det kan tyda på en styvmoderlig behandling av miljömässiga värden, medan arrangörens och juryns värderingar grundas mer i estetiska och sociala intressen. Det faktum att dessa värden finns spridda och inte samlade under en rubrik ger en mindre transparent process. En mer transparent process där bedömningarna har tydliga avgränsningar skulle när det kommer till estetiska värden kunna ta hänsyn till juryns smak eller på annat sätt visa ett mer självkritiskt förhållningssätt vid estetiska bedömningar.

5.3 Hur valet motiveras med estetik

När förslagen beskrivs så hanteras de i varierande detalj. Från att förslagens icke-estetiska egenskaper, de ingående delarna, beskrivs till att förslagens estetiska egenskaper, upplevelsen, bedöms. Nedan diskuteras hur detta ser ut i utlåtandet.

Den största del där estetiska värden diskuteras ägnas åt att beskriva de icke-estetiska aspekterna. Detta innebär en bedömning av förslagens estetik genom att juryn gör ett urval av vad de väljer att lyfta fram. Något som skulle kunna granskas genom att jämföra förslagens texter och juryns bedömning av dem. Detta skulle ge upphov till ett stort arbete och lämnas i detta fall vid att konstatera att det görs en bedömning även då förslagen endast beskrivs. Ett exempel på en sådan bedömning är när de skriver: ”På torgets västra sida skapas en grönskande lund med träd och andra växter och i öster en liten scen och skulpturen Lilla Mösseberg.” (Falköpings kommun 2021:12) Detta står i den inledande beskrivningen av vinnaren och visar om inget annat på att dessa två faktorer är något som juryn uppfattat som centrala för förslaget i och med att det lyfts först i beskrivningen.

Andra gånger är det de estetiska egenskaperna som beskrivs. Såsom då de skriver att ”[k]yrkparken får en lugn yta med plats för eftertanke och meditation [...]” (Falköpings kommun 2021:12). Oavsett om det är estetiska eller icke-estetiska värden som beskrivs kan det som sagt tyda på en värdering av den estetiska upplevelsen eftersom ingen övrig påverkan tas upp. Likt det tidigare exemplet som visades från van Etteger et al. (2016).

5.4 Tävligen och berättelse

Juryn kopplar ihop gestaltning, koncept och platsidentitet genom kriterium som syftar till varandra, något som även syns i bedömningen. I detta stycke avhandlas hur dessa kriterier visar att marknadsföring kan vara en bakomliggande värdering för tävlingen.

Under kriteriet utvecklingsbarhet skriver juryn att de bedömer ”[h]ur väl förslaget har ett tillräckligt starkt och robust helhetskoncept för att kunna utvecklas vid en fortsatt process och ta vidare till en god gestaltning.” (Falköpings kommun 2021:5) De kopplar konceptet till målet, en god gestaltning. Under kriteriet gestaltning skriver de att de bedömer ”Hur väl förslaget har ett relevant och tydligt koncept som genomsyrar hela förslaget” (Falköpings kommun 2021:5) samt hur väl det ”tar tillvara platsens kulturhistoriska kvaliteter.” (Falköpings kommun 2021:5). På så vis kopplar de platsens kulturhistoriska värden, dess historia, till gestaltningen och i förlängningen även konceptet.

Att även idén bakom utformningen ska koppla an till platsens historia kan tolkas som att de efterfrågar en tydlig berättelse. Fokuset på koncept skulle enligt den sistnämnda anledningen kunna kopplas till Svenssons (2008:33) begrepp

Bilbaoeffekten. Där begreppet som tidigare sagt refererar till marknadsföringspotentialen hos arkitekturtävlingar. Även om *Falköpings stadskärna* kanske inte är ett arkitektoniskt projekt av samma rang som Bilbaomuseet kan det tänkas att användningen av arkitekturtävlingar för marknadsföring av staden inte gått Falköping förbi.

Arkitekturtävlingars roll för marknadsföring av städer är något som går bort från detta arbetes frågeställning och lämnas därför här. Men det skulle vara en intressant fråga för vidare forskning.

5.5 Estetiska egenskaper och påverkan

En del av beskrivningen används för att koppla icke-estetiska med estetiska egenskaper. På så vis visar juryn en behandling av förslagets arbete för att åstadkomma en önskad upplevelse på ett sätt som liknar Zangwills (2007) tankar om vad som skapar en estetisk upplevelse. Det tidigare nämnda citatet under *Estetikens påverkan på andra funktioner* visar på detta: ”Torgets upplevda stora skala och avlånga form hanteras med en bård av tillgänglig beläggning runt torgytan och genom att träd, planteringar och möblering skapar nya platser med mer intim skala längs kortsidorna.” (Falköpings kommun 2021:12) Där är upplevelsen av intimitet den estetiska egenskapen. Genom en sådan beskrivning visar juryn ett förhållningssätt där förslagets estetik är beroende av dess icke-estetiska egenskaper.

Utöver att koppla icke-estetiska med estetiska egenskaper kopplar de också utformningen till andra funktioner, likt det som Meyer (2008) menar med skönhets inverkan. Exempelvis: ”De skapar en övergripande orienterbarhet samt siktlinjer och goda förutsättningar för flöden mellan målpunkter och mötesplatser.” (Falköpings kommun 2021:12) Då estetikens påverkan på andra faktorer bedöms går det att se juryns tankar om estetikens roll gentemot dessa. Nyttan som den estetiska utformningen kan bidra med tas vid flera tillfällen upp. Exempelvis för sociala värden: ”En av bidragets styrkor är entréernas gestaltning som tydligt markerar var stadskärnan börjar och bjuder in besökare.” (Falköpings kommun 2021:12).

Samtidigt som Herrington (2016) menar att det estetiska inte har varit i fokus inom landskapsforskning gäller det inte i den del av professionen som bedömningen av tävlingen *Falköpings stadskärna* utgör. Det är inte heller så att fokuset i juryutlåtandet ligger på mätbara egenskaper; både de sociala och de estetiska värdena som tas upp i juryutlåtandet har en svårsmätbar karaktär. De miljömässiga som tas upp väldigt knapphändigt argumenteras inte heller för på grund av deras mätbara egenskaper. I linje med att juryns huvudarbete är att bedöma arkitektonisk kvalitet som Svensson (2008) menar kan det vara så att förslagets mätbara egenskaper har utvärderats men att det är de bedömbara som presenteras i juryutlåtandet.

Att andra funktioner i landskapet inte lyfts genom deras mätbara egenskaper utan istället hur de påverkas av de estetiska värdena får mig att tänka att juryns motivering för bedömningen är mer i linje med vad Meyer (2008) menar: gestaltade landskaps bidrag är större än den direkta påverkan på miljön, den estetiska upplevelsen bidrar med påverkan på människors attityder. Juryutlåtandet visar en genom den ovan beskrivna behandlingen av estetik i förslagen att det går ut på mer än bara personlig smak – det är en mångfacetterad användning.

6 Avslutning

Slutsatsen som dras från resultatet visar att juryn har använt estetiska värden på ett mångfacetterat sätt. De har bedömt förslagets estetik utifrån icke-estetiska och estetiska egenskaper samt estetikens påverkan på andra funktioner i landskapet.

Bedömning av förslagets estetik är centralt inom juryarbetet eftersom det förekommer i kriterierna och vid bedömning av i stort sett alla kriterier. Dessutom framgår det att juryn har bedömt alla förslagets estetik i likvärdig utsträckning, oavsett om det var det vinnande eller ej. Detta kan visa att estetik är ett effektivt bedömningskriterium för juryns arbete.

Två andra tendenser som uppkom vid undersökningen har avhandlats: ett spår om tävlingens tendens att bedöma estetik utifrån det som Svensson (2008) benämner som *Bilbaoeffekten* som handlar om arkitekturtävlingars markandsföringspotential och i ett annat spår att juryn också bedömt förslagets estetik efter deras berättelse, vilket kan motiveras av potentialen till marknadsföring som berättelser har. Detta är två spår som kan undersökas vidare i andra arbeten.

Estetik i arkitekturtävlingar skulle kunna undersökas vidare genom liknande studier av andra tävlingar eller genom ett större jämförande arbete av flera tävlingar med fokus på estetik. Det skulle också kunna undersökas genom att se till andra delar av professionen som kan tänkas mindre troliga att ta hänsyn till estetik, exempelvis projekt med fokus på miljömässiga aspekter.

Arbetet visar att estetik har en stor roll för bedömningen i en arkitekturtävling vilket tyder på en central roll för estetik i professionen, i den utsträckning arkitekturtävlingar har en central roll, samt den utsträckning tävlingen *Falköpings stadskärna* är ett paradigmiskt fall. Om resonemanget håller och estetik har en central roll i professionen är frågan om det inte också borde få en mer central roll inom landskapsforskning.

Referenser

- Boverket (2020). *Kommunalt planmonopol*. <https://www.boverket.se/sv/kommunernas-bostadsforsorjning/kommunens-verktyg/kommunalt-planmonopol/>. [2022-03-15]
- Deming, E. & Swaffield, S. (2011). *Landscape architecture research Inquiry, Strategy, Design*. Hoboken, New Jersey: John Wiley and sons.
- Falköpings kommun (2021). *Projekttävling Falköpings stadskärna Juryutlåtande*. <https://www.falkoping.se/download/18.5bb77df17c09fd50dc833d/1636379725998/Projektst%C3%A4vling%20Falk%C3%B6ping%20stadsk%C3%A4rna%20Juryutl%C3%A5tande.pdf>
- Falköpings kommun (u.å.). *Sammanställning av dialogprocess för Utveckling av stadskärnan*. <https://www.falkoping.se/download/18.5bb77df17c09fd50dc86cf/1636536264351/Sammanst%C3%A4llning%20av%20dialogprocess%20f%C3%B6r%20Utveckling%20av%20stadsk%C3%A4rnan.pdf>
- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*. 12:2, 219–245. DOI:10.1177/1077800405284363
- Herrington, S. (2016). Beauty: past and future. *Landscape Research*. 41:4, 441–449. DOI: 10.1080/01426397.2016.1156064
- Meyer, E. K. (2008). Sustaining beauty. The performance of appearance. *Journal of Landscape Architecture*. 3:1, 6–23. DOI:10.1080/18626033.2008.9723392
- Nationalencyklopedin (u.å.a). *Estetik*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/estetik> [2022-02-24]
- Nationalencyklopedin (u.å.b). *Värdering*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/v%C3%A4rdering> [2022-02-24]
- SFS 2016:1145. *Lagen om offentlig upphandling*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Svensson, C. (2008). *Arkitektävlingar, om konsten att hitta en vinnare*. Lic. -avh. Stockholm. KTH. <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:113584/FULLTEXT01.pdf>
- Sveriges Arkitekter (u.å.). *Om tävlingar*. <https://www.arkitekt.se/tavlingar/om-tavlingar/> [2022-02-28]
- Thompson, I. (2000a). Sources of Values in the Environmental Design Professions: The Case of Landscape Architecture. *Ethics, Place & Environment*. 3:2, 203–219. DOI:10.1080/713665888
- Thompson, I. (2000b). Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: A Discourse Analysis. *Ethics, Place and Environment*. 3:3, 269–287. DOI:10.1080/713665903

- Thompson, I. (2017). The role of theory. I: van den Brink, A., Bruns, D., Tobi, H. & Bell, S. (red.) *Research in landscape architecture Methods and methodology*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Tostrup, E. (1999). *Architecture and rhetoric: text and design in architectural competitions, Oslo 1939-1997*. London: Andreas Papadakis. ISBN: 1901092054.
- van Etteger, R., Thompson, I. H. & Vicenzotti, V. (2016). Aesthetic creation theory and landscape architecture. *Journal of Landscape Architecture*. 11:1, 80-91. DOI: 10.1080/18626033.2016.1144688
- Zangwill, N. (2007). *Aesthetic creation*. Oxford: Oxford university press. ISBN 9780199261871.